

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 23 Aralık/December 2020 s. 135-145
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut353>
Mainz-Almanya/Germany

Araştırma Makalesi/ Research Article

Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk Adlı Öykü Kitabındaki Masallarda Marksist Eleştirinin İzini Sürmek

Tracking The Marxist Critic In The Tales In Sabahattin Ali's Story Book Called Sırça Köşk

Öz

Sözlü anlatı geleneği içinde yer alan ve hayal disiplini olarak tanımlanan masallar, insan ruhunun arketipsel gerçeklerini, evrensel ve ulusal değer yargılarıyla ilişki kurarak ortaya koyan kültürel bellek unsurlarıdır. Ait oldukları toplumun sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapısını açığa çıkarır; norm ve değerlerin yerleşmesinde, istenilen davranış kalıplarının oluşmasında belirleyici bir rol üstlenir. Yazarı ve söyleyeni belli olan modern çağın masallarında ise yaygın davranış kalıplarını pekiştirmek yerine mevcut sisteme, iktidara ve devlete karşı eleştirel bir yaklaşım ve ideolojik bir tutum söz konusudur. Modern masalların toplumsal, siyasi ve ekonomik sorunları; zengin ile yoksul arasındaki sınıf farklılığından ve ezen ile ezilenler arasındaki çatışmadan kaynaklandığı görüşüne dayandırarak ele almaları, Marksist eleştiri anlayışıyla yazıldığına işaret eder. Sanatı, insan ve toplum gerçeğinin yansıtıcı bir aracı olarak gören Marksist eleştiri, ideolojik tutuma sahip olan yazarın “yanlış bilince” sahip öznelere, Marksist/sosyalist ideolojiyle yeniden inşa etmesini ve devrim bilinci aşılmasını savunur. Bu noktada Cumhuriyet dönemi edebiyatçıları içinde yer alan ve 1940 kuşağının toplumcu-gerçekçi öykücülerinden biri olarak kabul edilen Sabahattin Ali (1907-1948); şiir, roman ve öykülerini Marksist/sosyalist bir anlayışla yazarak ideolojik tutumunu sergiler. Öykülerinde yer verdiği yoksulluk, yabancılaşma, başkaldırı, sosyal adaletsizlik, emek sömürsü, sistem eleştirisi ve ezen-ezilenler gibi izlekler üzerinden ideolojik tavrını göz önüne serer. Bu çalışmada, Sabahattin Ali'nin 1947 yılında yazdığı ve dönemin iktidarını eleştirdiği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu Kararı'yla 1948 yılında toplatılan ve yazarın da soruşturma geçirmesine neden olan *Sırça Köşk* adlı öykü kitabındaki dört masalı, Marksist eleştiri kuramıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Masal, öykü, ideoloji, Marksist eleştiri, Sabahattin Ali.

Abstract

Within the oral narrative tradition and defined as the discipline of imagination, tales are cultural memory elements that reveal the archetypal realities of the human soul by relating to universal and national value judgments. It reveals the social, cultural, political and economic structure of the society to which they belong; it plays a

Nilüfer İLHAN*

Yozgat Bozok Üniversitesi

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

*Doç. Dr.
Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yozgat-Türkiye.
Elmek: nilufer.ilhan@bozok.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6343-2220

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 30.10.2020
Kabul Tarihi: 21.11.2020
E-yayın Tarihi: 15.12.2020

decisive role in the establishment of norms and values and in the formation of desired behavior patterns. In the tales of the modern age, whose writer and speaker are known, instead of reinforcing the common behavioral patterns, there is a critical approach and an ideological attitude towards the current system, power and state. Social, political and economic problems of modern fairy tales; Based on the view that it originates from the class difference between the rich and the poor and the conflict between the oppressors and the oppressed, it indicates that it was written with a Marxist understanding of criticism. Marxist criticism, which sees art as a reflective tool of human and social reality, advocates that the writer, who has an ideological attitude, reconstructs the subjects with "false consciousness" with Marxist/socialist ideology and instills the consciousness of revolution. At this point, Sabahattin Ali (1907-1948), who is among the republican era writers and accepted as one of the socialist-realist storytellers of the 1940 generation; he displays his ideological attitude by writing his poems, novels and stories with a Marxist / socialist approach. He reveals his ideological attitude through themes such as poverty, alienation, rebellion, social injustice, labor exploitation, system criticism and the oppressor-oppressed in his stories. In this study, the four tales in the story book called *Sırça Köşk*, written by Sabahattin Ali in 1947 and which was confiscated by the Council of Ministers Decree in 1948 on the grounds that he criticized the power of the period, and which caused the author to undergo an investigation, were examined with the Marxist criticism theory.

Keywords: Tale, story, ideology, Marxist criticism, Sabahattin Ali.

Giriş

Sözlü anlatı geleneği içinde yer alan ve toplumların kültürel bellek unsurunu oluşturan masallar, insan ruhunun arketipsel gerçeklerini, ulusal ve evrensel değer yargılarıyla birlikte ortaya koyar. Genel olarak insanı, özel olarak ise ulusları çözümlenmek, anlamak, anlamlandırmak noktasında bir işleve sahip olan, gündelik yaşamın pratiklerinden beslenen masallar, olağanüstü karakter ve olaylardan, belirsiz zaman ve mekânlardan, kalıplaşmış tekerleme ya da deyişlerden meydana gelir. Masalların söz konusu özellikleri, çocuklar için hoşça vakit geçirmeye ve eğlendirmeye yarayan bir "hayal disiplini" olarak görülmesini sağlamıştır. Eğlendirirken ait olduğu toplumun sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapısını açığa çıkardığı gibi insanların hayallerine, özlemlerine ve isteklerine de işaret eder. Var olan gerçek dünyaya karşı ideal bir dünya tasavvuru sunan masallar, insanlara bu şekliyle farklı yaşam olanakları gösterir: "Bu açıdan bakıldığında her masal, kusurlu bir yaşamsal düzenin ütopyik tasarımı, reel dünyada gerçek olay ve ilişkilerin biçimlenişine aracılık eden gizli bir telkin yöntemi olarak da görülebilir. O hâlde masal, hayal edilmiş olanın sınırlarını uçsuz bucaksız bir ufka doğru genişletirken, maddi gerçekliği dayanılmaz katılığından da kurtarır, bir yönüyle de teselli edici bir tür kültürel/fantastik müsekkindir." (Köse, 2015: 12) Gerçek ile ütopyik dünya değerlerinin birlikte yer aldığı masallarda, iyilik ile kötülük, güzellik ile çirkinlik, zenginlik ile yoksulluk gibi diyalektik önermeler bir arada bulunup örnek bir toplum ve örnek bir insan kimliği inşa edilmeye çalışılır. Bu bakımdan pedagojik bir nitelik gösteren masallar; toplumun kültür, ahlak ve iktidar yasalarından hareket eder. Norm ve değerlerin benimsenmesinde, yaygın davranış kalıplarının özümsemesinde ve kültürel belleğin gelecek nesillere aktarılmasında öncü bir rol oynar.

Toplumda egemen güçlerin sözcülüğünü üstlenen ya da iktidarın yasalarına uyum sağlayan masalların yanı sıra norm ve değerleri eleştiren, toplum-insan-iktidar-

sistem ilişkisini sorgulayan masallar da bulunmaktadır. Modern dönemlerde hayli görülen, yazanı ve söyleyeni belli olan bu masalarda, kurgulanan karakterler aracılığıyla toplumun aksayan yönleri ile kusurları dikkate sunulur. Belirsiz zaman ve mekândan yola çıkarak ideolojinin sembolik bir düzlemde kendini göstermesi hâkimdir: “Yer, zaman ve kişi belirsizliği o kadar kullanışlı bir şeydir ki, toplumlar en ağır politik baskı altında oldukları dönemlerde bile masal aracılığıyla dertlerini anlatabilmişlerdir. Kendini bir masal karakterinin içine saklayan kişi, hikâyeyi kendi çıkarına uygun olarak ilerletir.” (Sezer, 2018: 13-18) Modern masalarda da geleneksel masalarda olduğu gibi insanlara doğru, güzel ve iyi olan değerleri sahiplenmeleri ve mücadeleyi elden bırakmamaları telkin edildiği gibi iyilerin ve adaletli olanların ödüllendirildiği, kötülerin cezalandırıldığı düşüncesi aşılana çalışılır. İnsana gerçek dünyanın eşitsizliğe dayalı sistemini sorgulatmak ve bu sistemi değiştirmek için eyleme geçmek gerektiği bilinci kazandırılmak istenir: “[Masallar] sömürünün, haksızlıkların, eşitsizliklerin, itaat ve boyun eğişlerin, isyan ve başkaldırıların, egemen kutsallığın, sınıfsal düzen ayrımlarının kutsanışının, dayanışma ve mücadelenin gerekliliğinin, özgürlük arayışının, sevginin edilgenleştirici işlevlerinin, yoldan çıkmanın, yola getirmenin, yenginin ve bozgunun, sevginin ve nefretin vb. daha çok pek çok insanlık hallerinin yuvalandığı metinlerdir. Masal hep bir dilemek eyleminden yola çıkar.” (Köse, 2015: 13)

Modern yazarlar, kurguladıkları masalarda ekonomik yapıyı başat bir unsur olarak ele almakla onları Marksist ideolojiyle yazdıklarını gösterir. Karl Marks’ın kuruculuğunu yaptığı ve Friedrich Engels’in de teoriye dönüştürdüğü Marksizm, toplumların tarihsel gelişimini, ekonomik temele dayalı olarak açıklayan bir düşünce sistemidir. İnsanın doğaya karşı verdiği mücadeleden çıkış yapar, ilkçağlardan endüstri devrimine kadar ilerleme gösteren insanın emeği ve bilincini merkeze alır. Modern çağda, bilincin ve emeğin kapitalist sistemi doğurduğunu ve bu sistemin de toplumu burjuva ve işçi gibi sınıflara ayırdığını ileri sürer. Burjuva ile işçi sınıfı arasında görülen emek ve mülkiyetten kaynaklanan sorunlar üzerinde yoğunlaşır. Burjuva sınıfının emeği sömürmesini, işçi sınıfının ise emeğine yabancılaşmasını konu edinir: “Demek oluyor ki Marksizm, modern toplumla birlikte, büyük sanayiyle ve sanayi proletaryasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu modern dünyayı, onun çelişkilerini, problemlerini dile getiren ve o problemlere rasyonel çözümler taşıyan bir dünya görüşü olarak sahneye çıkmıştır.” (Lefebvre, 2010: 19) Marksizm, toplumu bütün yönleriyle açıklamak ve insanlara ideolojik bakış açısı kazandırmak için de siyaset, felsefe ve sanat gibi üstyapı olarak adlandırdığı disiplinlerden faydalanır. İdeolojik bağlamda güçlü olan sınıfın, üstyapıyı şekillendirdiği ve iktidar odaklarını oluşturduğu üzerinde durur. Marksizm’e göre kitleleri yönlendirmek için bir araç olarak kullanılan ideoloji, devlette varlık bulur ve devlet ise burjuva sınıfının çıkarlarına hizmet eden kurumdan başka bir şey değildir: “Devlet, sınıfsal karşıtlıkları kontrol altında tutma ihtiyacı sonucu ortaya çıktığından ancak aynı zamanda da ortaya çıkışı bu sınıflar arasındaki çatışmaların ortasında gerçekleştiğinden ötürü, kural olarak o en güçlü olan, ekonomik olarak hâkim konumda bulunan sınıfın devletidir; öyle ki bu sınıf devletin aracılığı sayesinde politik olarak da hâkim sınıf konumuna gelirler ve böylelikle ezilen sınıfların sindirilmesi ve sömürülmesi için yeni araçlar elde ederler.” (D’Amato, 2016: 89)

Marksizm için burjuvayla yakın ilişki içinde olan devlet, çeşitli aygıtlar aracılığıyla söylemini benimseyecek ve ona boyun eğecek özneleri yetiştirmenin ihtiyacını duyar. Bu bağlamda Marksizm, kendini devlet söyleminin karşısında bulunan ve egemen güçler tarafından dayatılan kimliği reddeden bir ideoloji şeklinde tanımlayıp üst yapı olarak gördüğü sanat üzerinden, ideal toplum ve ideal insan anlayışını ortaya koyar. Sanata ideolojik bir anlam yükleyerek “yanlış bilince” sahip özneleri yeniden inşa etmek ve devrim bilinci aşılacak amacını taşır: “Karşı-hegemonya oluşturmaya çalışan bir ideoloji zorunlu olarak egemen yapının kurumsallaştırdığını söylemsel ikna ve rıza üreten yapıları kırarak, parçalayarak yani sınıfsal çelişkiler üzerinde durup sınıfsal farklılık sorunlarını toplumsal önüne temel bir çelişki olarak koyarak işe başlar ve toplumsal alanı değişik iletişimsel yöntemleri kullanarak sınıfsal farklılık yaratan -ikna etmeyi amaçlayan-söylemi ile doldurur.” (Çoban, 2015: 208) Egemen güçlerin sistemini eleştirmek ve topluma yeni bir dünya düzeni sunmak için üretilen edebi metinler ise Marksist eleştiri anlayışıyla çözümlenmeyi gerekli kılar. Sosyal yapı, sınıf farklılıkları ve çatışan güçler gibi ölçütlerle hareket eden Marksist eleştiri, ideolojik bir tutuma sahip olan yazarın, toplumu ya da okuru bilinçlendirmesine ve sosyalist ideolojiyi hâkim kılması temeline dayanır. Marksist eleştiride, edebî eserlerin “uyarma” ve “uyandırma” amacı taşıyarak egemen olan iktidarların karşısında kendini konumlandırma anlayışı görülür. İdeolojinin başat bir unsur olarak yer almasıyla birlikte, bireyin iç dünyası geriye itilerek onun toplumda egemen güçlere karşı verdiği mücadele esas alınır. Bu noktada yazarın, edebî kaygı yerine ideolojik iletiyi okura sunması ve toplumu yönlendirmesi beklenir: “Eserin yazarı da eleştirici gibi o düzene karşıysa ideolojik yönden bekleneni vermiş sayılır, değilse eseri kusurludur, zararlıdır. Marksist eleştiri her şeyden önce içeriğin eleştirisidir. Eserin konusu, olayları, kişileri, kahramanları sömürücü ve yönetici bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfların çıkarına ters düşmemelidir. Hiçbir eser politik bakımdan tarafsız olamaz. Bundan ötürü eserin okur ve toplum üzerindeki politik etkileri her zaman için söz konusudur.” (Moran, 2018: 88) Dolayısıyla Marksist eleştiride, ideolojik içeriğin öne çıkarılmasına yönelik olarak estetik düzlem geri plana itilir ve sanat eseri, üretim mantığı çerçevesinde değerlendirilir. Ezen ile ezilenler arasındaki ilişki biçimi ekonomik temele dayandırılır, devlet ile toplum arasında varlık bulan çatışmaların kökenine inilir. Eserin sınıf bilincini kazandırmasına, ezilen sınıfların başkaldırmasına, yeni dünya sisteminin de eşitlik, adalet ve özgürlük gibi kavramlar eşliğinde inşa edilmesine önem verilir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Sabahattin Ali de eserlerinde ideolojik bir tutum sergileyerek toplumu yönlendirmeye çalışır. Cumhuriyet dönemi edebiyatçıları içinde yer alan; roman, öykü, şiir, çeviri ve oyun gibi birçok türde eser veren Sabahattin Ali, 1940 kuşağının toplumcu-gerçekçi öykücülerindedir. Toplumculuğunu salt öykülerinde değil yaşamında da gösteren Sabahattin Ali'nin Marksist/sosyalist ideolojisi, kovuşturma geçirmesine, hapse atılmasına ve işine son verilmesine neden olur. Sabahattin Ali, Almanya'dayken Marksist ideolojiye ilgi duyar ve yurda döndükten sonra yazdığı öykülerinde ideolojik görüşünü dikkatlere sunar. Bu noktada Sabahattin Ali'yi Türk edebiyatının ilk devrimci-gerçekçi öykücüsü ve romancısı olarak değerlendiren Nazım Hikmet, öykülerini *Resimli Ay*'da yayımlatmasıyla birlikte onun toplumcu yönünü gösterdiğini söyler: “İlk yazısını bize

getirişi Sabahattin'in antiemperyalist, demokratik eğilimini gösteriyordu. Gerek dostluğumuz, gerek *Resimli Ay*'ın o zamanki çevresine girişi, gerekse sonraları Sinop Cezaevi'nde Türkiye Komünist Partisi üyelerinden bazılarıyla tanışması Sabahattin Ali'nin sosyalist düşünceleri benimsemesinde etkili oldu. Bu benimseyiş her gün biraz daha güçlendi. Sabahattin, Marx'ı, Engels'i, Lenin'i okuyor, uluslararası işçi ve halk hareketleriyle, Türkiye işçi, köylü ve zanaatkârlarının hayatıyla yakından ilgileniyordu." (Ran, 2014: 18)

Alman ve Rus realizminin etkisinde kalan ve edebiyat çevresinde kendisine "Türkiye'nin Gorkisi" benzetmesi yapılan Sabahattin Ali; öykülerini, toplumun gerçekleri görmesini sağlamak ve topluma daha güzel bir yaşam olanağı sunmak düşüncesiyle yazdığını vurgular. Sabahattin Ali bu noktada, öykülerinde güçlü, nüfuzlu ve varlıklı kişilerin yanında değil güçsüz, ezilen ve yoksul Anadolu halkının yanında yer alarak onların sözcülüğünü üstlenir. Kapitalist sistemin insani değerleri yok ettiği, bireyi savunmasız bıraktığı ve toplumu yaşanmaz hâle getirdiği görüşü üzerinde durur (Savaş, 2019: 277). Sosyal devlet anlayışını benimseyen Sabahattin Ali, öykülerinde var olan devlet ve sisteme karşı muhalif bir tavır sergilemekle iktidar odaklarının karşısında yer almıştır: "Sabahattin Ali, tek parti iktidarının politikalarına karşı sosyalist dünya görüşünü savunan muhalif kimliğinin bir yansıması olarak sınıfsal çelişkileri, sömürüyü, adaletsizlikleri gündeme getirmiş; ezilenlerin, güçsüzlerin, hakkı yenenlerin yanında yer almış; despotların, ezenlerin karşısında olmuştur. Özellikle günümüzün de temel problemleri olan sağlık, bürokrasi, despotizm, yabancılaşma konularını 1930'larda, 1940'larda şaşırtıcı ve çarpıcı bir gerçeklikle gözler önüne sermiştir." (Tosun, 2018: 60) Sabahattin Ali, öykülerinde yer verdiği bireyin mutsuzluğunu, çaresizliğini ve güçsüzlüğünü, devlet ile işbirliği içinde olan kapitalist sistemle ilişkilendirir. Bireyin bu dramını ortaya koyarken gerek yaptığı betimlemeler gerekse seçtiği örneklerle gerçekçi bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir.

Sabahattin Ali, ilk öykü kitabı *Değirmen*'de (1935), romantik ve gerçekçi eğilim sergilemesine karşılık diğer öykü kitapları olan *Kağm* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943) ve *Sırça Köşk*'te (1947) toplumcu-gerçekçi tavrını ortaya koyar. Anadolu halkını tüm çıplaklığıyla yansıtmada, mesleği gereği bu coğrafyada bulunmasının etkisi söz konusu olduğu gibi cezaevinde karşılaştığı insan tiplerini yakından gözlemlemesinin de etkisinden söz etmek mümkündür. Sabahattin Ali, birçok toplumcu-gerçekçi öykücünün aksine, estetiği geri plana atmayarak ideoloji ile estetiğin birlikte yer aldığı öyküler yazmıştır.

Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk Adlı Öykü Kitabındaki Masalarda Marksist Eleştirinin İzini Sürmek

Sabahattin Ali, 1945-1946 yılları arasında yazdığı ve on üç öykü ile dört masala yer verdiği *Sırça Köşk* adlı öykü kitabını 1947 yılında yayımlar. Kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra Sabahattin Ali, Sabiha Sertel ile Zekeriya Sertel'i ziyaret eder ve *Sırça Köşk*'ü onlara okur. Öyküleri dinleyen Sabiha Sertel, Sabahattin Ali'ye kaygıyla "bu kelimeler sırça köşkü yıkacaklar ama korkarım bu köşke önce seni fırlatacaklar" (Sönmez, 2009: 428) der. Bu cümle üzerine Sabahattin Ali de "su testisi suyolunda kırılır" (Sönmez, 2009: 428) diyerek ideolojik tavrını devletin karşısında konumlandırır. Sabahattin Ali, masalarını tek parti yönetiminin toplum üzerinde

baskıyı artırdığı bir dönemde yazar. Masallar aracılığıyla mevcut yönetimi eleştirip sosyal devlet anlayışını da dikkate sunduğu gibi hayal gücünü kullanarak bulunduğu an ve mekândan kaçmaya çalışır. “Sosyal hiciv niteliği taşıyan” ve siyasi olarak sert bir söylemde bulunan bu masallar, devleti/CHP iktidarını hedeflediği düşünülerek Bakanlar Kurulu kararıyla 1948 yılında toplatılır ve Sabahattin Ali hakkında da soruşturma başlatılmasına neden olur.

Sırça Köşk'te yer alan masallar “Bir Aşk Masalı”, “Devlerin Ölümü”, “Koyun Masalı” ve “Sırça Köşk” adını taşımaktadır. Öykülerinde gerçekçi bir eğilim sergileyen Sabahattin Ali, masallarında ideolojisini ve iktidara karşı olan tutumunu sembolik bir anlatımla ortaya koyar. Ramazan Korkmaz, masalların Sabahattin Ali'nin dünya görüşünden uzağa düşmediğini ancak vermek istediği iletiyi sembolik bir dille sunduğunu belirtir: “Bu masallar, onun hikâye ve romanlarından farklı bir türde kaleme alınmış olsalar da, içerik ve mesaj itibarıyla fazla bir değişime uğramazlar. Değişen tek şey Sabahattin Ali'nin masal türüne ait sembol dilini kullanarak yeni bir hayat ve toplum hicvine girişmesidir.” (Korkmaz, 1997: 329) Necip Tosun ise masalların yazılma zamanına dikkat çekerek Sabahattin Ali'nin yaşadığı andan kaçmak için bu yolu denediğini, sisteme, yönetime ve devlete başkaldırdığını dile getirir: “Masallar bölümü, onun öyküdeki yönelimini işaret eder. Sabahattin Ali, bu kitabında alegorik bir yaklaşımla ağır bir toplumsal eleştiri ve hiciv yapar. Bu yeni seçiminin onun üzerindeki baskıların arttığı bir döneme rastlaması manidardır. Sabahattin Ali bu bölümde örtük bir üslupla başkaldırı edebiyatının en yetkin ürünlerini verir.” (Tosun, 2018: 63-64) Yazar, masallarıyla gerçek ile ütopyik olanı bir araya getirmekle, üzerindeki baskılara direndiğini ve toplumu bilinçlendirmek istediğini gösterir. Bununla birlikte okura/topluma, başkaldırmanın ve hak aramanın masaldan gerçek dünyaya da geçmesi noktasında bir telkinde bulunur.

Sabahattin Ali, ilk masalı olan “Bir Aşk Masalı”nda kadın hükümdarın yönettiği ideal ülkeyi ve hükümdara âşık dervişi anlatır. Bu masal, onun yöneten ile yönetilen ya da iktidar ile halk ilişkileri üzerinden ütopyik devlet anlayışını gözler önüne serer. Zamanın, mekânın ve hükümdar isminin belirsiz olduğu masalın başında, kadın hükümdardan/melikeden halkın memnuniyeti vurgulanır. Çok genç ve güzel olan bu kadın hükümdarın, halkın mutluluğundan başka bir düşüncesi yoktur. Hükümdar, halkını mutlu etmek için sarayda oturmak yerine, memleketin dört köşesini dolaşarak insanların sorunlarını çözmeye ve onların yüzünü güldürmeye çalışır. Dolayısıyla hükümdarın ülkesinde “yüzü gülmeyen insana rastlanmadığı gibi” (Ali, 2019: 123) hâlimden şikâyet eden insanla da karşılaşılmaz.

Kadın hükümdarın yönettiği ülkede sınıf farkları ortadan kalkmakta, kimse kimsenin hakkını yememekte ve adaletli bir gelir dağılımı bulunmaktadır. Ülkede günler bu şekilde geçerken bir derviş hükümdara âşık olur. Dervişin kendine âşık olduğunu başta anlamayan hükümdar, onun dertli ve sessiz hâlimden etkilenerek adamlarına bu dervişle ilgilenmeleri için emir verir. Hükümdarın adamları dervişin maddi bir sorunu olduğunu düşünüp ona altın yardımında bulunur. Altınları alan derviş ise onları biriktirmek ve mülk sahibi olmak yerine yoksul kişilere dağıtır ve aşkın metadan üstünlüğünü gösterir. Yabancılaşmanın karşıtı olan bu eylemiyle derviş, Marks'ın sanayi devriminden sonra insanların “meta fetişizmi”ne düştükleri ve insani değerlerden uzaklaştıkları görüşünün dışında yer alır. Derviş bu eylemin benzerini, hükümdarın kendini saraya çağırması ve derdine son vermek için

hazinelerini hatta devlet idaresini vereceğini söylemesi durumunda da ortaya koyar: “İnsanın fetişlerle olan ilişkisi, insanın kendisinden kopmasıyla, kendini yitirmesiyle yüze vurur; işte Marksizmin yabancılaşma diye adlandırdığı bu ilişkidir. Burada çatışma ancak, fetişlerin yıkılmasıyla, fetişizmin gitgide ortadan kaldırılmasıyla, fetişlerin insana karşı doğrulttuğu güçlerin insan denetimi altına alınmasıyla kısacası yabancılaşmanın aşılmasıyla çözüme kavuşabilir.” (Lefebvre, 2010: 58) Hükümdarın dervişin derdini sonlandırmak için onunla yaptığı sohbetinde, insan mutluluğunun devlet idaresinden daha önemli olduğu açığa çıkar. Devlet yönetiminin insana hizmeti ve insan mutluluğunu başat unsur olarak kabul ettiği anlayışı egemen olur. Bu noktada hükümdar, dervişin kendine âşık olduğunu anlayıp ona karşılık vereceğini bile ima eder. Hükümdarın sözlerini duyan derviş ise bu mutlu haber karşısında kalbine yenik düşerek o an yaşamını kaybeder.

Sabahattin Ali, bu masalda kadın hükümdar üzerinden Marksizm’de önemli rol oynayan “olumlu kahraman” tipine işaret eder. Sabahattin Ali’nin, olumlu kahramanı kadın hükümdar üzerinden vermesinde, diğer öykü kitaplarında olduğu gibi erkek egemenliğine dayanan bir dünyada ve gündelik yaşamın her alanında sömürü nesnesine dönüştürülen kadını yücelttiğini söylemek mümkündür (Tosun, 2017: 132-133). Sabahattin Ali, kadınların özellikleri arasında öne çıkan merhamet ve vicdan gibi duyguların erkek yöneticilerde de olması gerektiğinin altını çizer. Kadın hükümdarın, yönetme ediminde emek harcadığını ve halkın mutluluğu için çabalamakla işçi sınıfını temsil ettiğini de duyumsatır. Bu bağlamda Sabahattin Ali, dönemindeki devlet sistemini eleştirerek Marksizm’in olumladığı sosyal devlet anlayışından yana olduğuna dikkat çeker.

Burjuva ile yönetici sınıfın sembolik bir dille sunulduğu “Devlerin Ölümü” başlıklı masalda, dev figürü üzerinden söz konusu sınıflara karşı olumsuz bir tavır sergilenir. Masal, milyonlarca yıl önce yaşayan “kocaman ve korkunç devler”in olduğu çağın anlatımıyla başlar. Henüz çoğu canlının yaratılmadığı bu çağda, büyük bedenlere sahip olan devler, diğer canlıları yiyerek kaygısız ve rahat bir yaşam sürmektedir. Zekâ ve cesareti olmayan devler, büyük bedenleriyle etrafa korku salmakta ve canlılar üzerinde iktidar kurmaktadır: “İlk bakışta yeryüzünün bu tembel fakat doymak bilmez, bu aptal fakat kuvvetli, bu korkak fakat zalim devlerden kurtulacağı akla bile gelmezdi. Sular onların, karalar onların. İlerde zekâ ve bilgisiyile bütün varlıklara hükmünü yürütecek olan insan, henüz yapraklar arasında ürkek ürkek dolaşan ve yere ekine çekine inen avuç içi kadar bir memelinin cevherinde saklıydı. Rakipsiz ve kaygısız sahip oldukları bu dünya üzerinde battal vücutlarıyla ağır ağır dolaşan, ara sıra bir leşi paylaşmak yüzünden birbirleriyle boğuşan, yirmi tonluk gövdelerini doyurup beslemekten gayri dertleri olmayan bu mahlûkların ne günlerinden, ne geleceklerinden korkuları vardı. Dünya onları beslemek, onların rahat ömür sürmelerini sağlamak için kurulmuştu.” (Ali, 2019: 128-129) Devlerin; etraflarındaki varlıklar üzerinde egemenlik kurmaları ve onları sömürmeleri, kaygısız, tembel, acımasız bir hayat sürmeleri Marks’ın burjuva sınıfına yönelttiği eleştirilere işaret etmektedir. Marks, *Komünist Manifesto* adlı kitabında mülkiyeti elinde bulunduran burjuva sınıfının tüm ilişkileri paraya çevirmesini, yoksulların emeğini sömürmesini, çoğu yoksulun sömürdüklerinin bilincinde olmamasını ve bu bilinçsizliğin de burjuvanın güçlenmesine katkıda bulunmasını şöyle ifade eder: “Burjuvazi, üstünlüğü ele geçirdiği her yerde, bütün feodal, ataerkil, pastoral ilişkilere

son verdi. İnsanı doğal efendilerine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı ve insan ile insan arasında çıplak çıkardan, katı nakit ödemededen başka bir hiçbir bağ bırakmadı." (Marx-Engels, 2014: 119)

Masalda, devlerin; etraflarında bulunan canlıları yiyerek büyümesi ve hiçbir canlının da bu güce karşı koyamaması, burjuva sınıfının paraya/mülke sahip olmasıyla birlikte gelen iktidarını temsil eder. Burjuva sınıfı, yoksul insanların emeğini sömürdüğü ve onların hakkını vermedikçe gücünü artırmaktadır. Buna karşılık masalda, dünyanın nimetlerini, emek sömürüsü üzerinden elde eden burjuva sınıfının, henüz bilinci oluşmayan insanla yok olacağı duyumsatılır. Sonunda dünyanın doğal dengesi bozulur, devlerin gücü azalır, insan bilinci de yavaş yavaş olgunlaşmaya başlar. Doğanın dengesinin bozulması karşısında devler, "vahşilikleri" ve "zalimlikleri"yle yaşama tutunmaya çalışırken küçük canlı olan insan ise aklını kullanarak çevresine hâkim olur. Aradan on bin yıl geçer ve insanoğlu bu devlerin tarihin akışında oynadığı "korkunç rol"den gelecek nesilleri haberdar eder. Sabahattin Ali, bu masalında sadece modern çağda değil tarih boyunca insan emeğini sömüren sınıfların olduğunu ancak bu sınıfların varlıklarının da sonlandığını gözler önüne serer. İnsanın ya da emeğiyle var olan işçinin ise bilinçlendikçe yani aklını kullandıkça burjuva sınıfının karşısında olacağını, onunla mücadele edebileceğini ve tarihin de bunu kayıt altına alıp gelecek nesillere aktaracağını vermeye çalışır.

Devlet ile halk arasındaki ilişkiye değinen "Koyun Masalı" adlı üçüncü masalda, insanın özgürlüğünü elinden alan yönetici sınıftan kurtulup bilinçlenmesi üzerinde durulmakta ve Marksist devlet anlayışına vurgu yapılmaktadır. Masal, çok eski zamanlarda bir ormanda yaşayan koyun sürüsü, çoban ve köpeğin tanıtımıyla başlar. Koyunlar, karnını doyuracak otların olmasıyla görünürde rahat bir yaşam sürer. Buna karşılık çobanın kendilerini sömürdüğünün farkındadırlar ancak çobana karşı çıkacak bilince sahip olmadıklarından hem sessizce şikâyet etmekte hem de ona boyun eğmektedirler. Koyunların çobana boyun eğişinde, yıllarca kendilerine söylendiği gibi "başlarında çoban olmazsa kurda kuşa yem olacakları ve yok olup gidecekleri" (Ali, 2019: 132) düşüncesinin etkisi söz konusudur. Koyunların çobana olan bu zorunlu bağlılığında ise Marksizm'in karşı çıktığı Hobbes'in devlet anlayışını görmek mümkündür. Hobbes'e göre devlet olmasaydı insanın varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır, düzensizlik ile anarşizm toplumu yaşanmaz hâle getirecektir: "Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş hâlidir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler; ve bu savaş herkesin herkese karşı savaştır." (Hobbes, 2014: 101) Masalda koyunlar da dışarıdan gelecek tehlikelere karşı çobanın kendilerini köpekle koruduğunu düşünmekle birlikte, zamanla çobanın sürüyü canavara kaptırması ve kayıtsızca hareket etmesinden dolayı düşüncelerini değiştirirler. Günün birinde kurtların saldırısına uğramaları ve köpeklerle hareket etmelerinin ardından hem kurtlardan hem de çobandan kurtulurlar. Ancak bu sefer de çobanın bıraktığı iktidar boşluğunu, köpekler doldurmaya başlar. Dolayısıyla, yıllarca birileri tarafından yönetilen ve bağımsızlığın ne olduğunu bilmeyen koyunlar, başa geçen köpeklerin iktidarına boyun eğler. Zaman geçtikçe köpeklerin de niyetini anlayıp ona karşı birlikte hareket eder ve bağımsızlıklarına kavuşurlar: "Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü

açın da, ilerde başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları defetmeye bakın!." (Ali, 2019: 135) Masalda, koyun imgesi üzerinden toplumun bilinçli olmadığı sürece güçlünün güçsüzü sömürmesinin kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Bilinçsizlik; çoban, köpek ve kurt gibi iktidarı simgeleyen aygıtlara karşı boyun eğmeye ve özgürlükten vazgeçmeye neden olur. Ancak zamanla çeşitli zorlukları aşarak ve bedel ödeyerek elde edilen bilinç sonunda, sınıfsal farklılıklar ortadan kalkmakta ve uygun yaşam koşulları oluşmaktadır. Bilinç sayesinde mutluluğun devletten değil toplumun kendi kendini yönetmesinden geçtiği anlaşılır.

Dördüncü masal olan "Sırça Köşk"te ise devletin gereksiz harcamalar yaparak halkı sömürmesi ve zaman geçtikten sonra halkın başkaldırıp bu sömürü düzenine son vermesi anlatılır. Devletsiz toplumun daha mutlu ve refah içinde yaşayabileceği, insanlar arasında dayanışmayla birlikte devlete ihtiyaç duyulmayacağı hissettirilerek Marksist devlet anlayışına vurgu yapılır. Masal, çalışmayı sevmeyen ancak boş gezmekten hoşlanan üç arkadaşın büyük bir şehre gelip burada sırça köşk yapmak istemesiyle başlar. Devletin ve sınıf farklarının olmadığı bu şehir, sosyalist toplum örneğine uygun bir nitelik taşır: "İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanmayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız dövüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş." (Ali, 2019: 136-137) Üç arkadaşın birinin sırça köşkü olmayan bu şehirde yaşanmayacağını söylemesinin ardından halkın kafası karışmaya başlar. Sırça köşkün ne olduğunu anlamayan halk, şehirlerinin diğer şehirlerden geri kalmadığını göstermek için üç arkadaşın rehberliğinde sırça köşkün inşasına girer, kendi ihtiyaçlarını köşkün yapımına harcar, köşkü büyütmek ve yükseltmek için mal varlıklarını kaybetmeye göz yumar. Tüm bu olanları izleyen üç arkadaş, halkın içinden seçtikleri adamları, köşkün içine yerleştirir ve onlarla birlikte burada lüks içinde yaşar. Bu durumda halk da sırça köşk içinde yaşamak için birbirleriyle yarışırken kaybettikleri mallarını burada görür, hizmet eden değil hizmet edilen kişi olmak ister. Ancak zaman geçtikçe, sırça köşkün yaşam tarzını sorgulamaya başlar. Halkın yavaş yavaş bilinçlendiğini gören köşkteki kişiler; bu israf, lüks ve sömürüye dayalı sistemi sorgulayan halkı ikna eder. İkna olmayanları da zulüm ve hile ile susturmaya çalışır. Boyun eğmekten başka çaresi olmayan halk, sömürüye dayalı bu sistem karşısında gittikçe yoksullaşır. Köşkün dağıttığı koyun "kellelerini" köşke fırlattıklarında camların yere indiğini ve duvarların yıkıldığını gördükleri zaman sırça köşkün çok da güçlü olmadığını anlarlar. El birliği ile sırça köşkü yıkar ve eski yaşam tarzlarına dönerler. Yeni nesillere de başlarından geçen bu olayı anlatıp ibret almaları gerektiğini söylerler.

Masalda sırça köşk alegorisi üzerinden despot devlet anlayışına yönelik eleştiri söz konusudur. Devletin bilinenin aksine halka hizmet etmediği ve "meta fetişizmi"ne düşerek halkın yoksullaşmasına neden olduğu gösterilir. "Meta fetişizmi"nin salt devleti değil halkı da etkilediği üzerinde durularak yabancılaşmanın ve değer kaybının kaçınılmazlığına vurgu yapılır: "İdeolojik soyutlamalardan, paradan, politik devlete

varana kadar fetişler canlı ve gerçek sanılır; insani olana hükmettiklerine göre, bir anlamda öyledirler de!" (Lefebvre, 2010: 57) Devlet, halkın sorunlarını gidermek ve onlara hizmet götürmek yerine lüks içinde yaşamayı tercih eder. Kendi lükslerini, halkın zorunlu olan ihtiyaçlarının önüne geçirerek onları zorluklarla dolu yaşam koşullarıyla karşı karşıya bırakır. Halkın sınıflara ayrılmasında başat bir rol üstlenirken birleştirici değil ayrıştırıcı bir aygıt işlevinde bulunur. Nitekim Marksizm'e göre de devlet, "egemen sınıfın kendi isteklerini halk kitlelerine kabul ettirmek amacıyla kullandığı bir baskı aracından başka bir şey değildir. İlkel toplumlarda devlet diye bir şey yoktur. Fakat toplumların sınıflara bölünmesinden sonra, egemen sınıflar imtiyazlarını ancak kendileri tarafından kontrol edilen silahlı bir güçle koruyabileceklerini kavrarlar." (Burns, 2015: 63) Masalda tarihin akışı içinde devletin halkı sömürmesi devam ederken insanların zamanla bilinçlenmesinden sonra devlet ile halk arasındaki ilişkinin seyrinin değiştiği göz önüne serilir. Boyun eğen halkın yerini sorgulayan, eleştiren, direnen ve karşı çıkan bir halk almaya başlar. Bu da Marksizm'in ileri sürdüğü tarihin akışı içinde insanların kendilerini sömürü ve baskı aygıtlarından kurtarmaya yönelik gösterdiği bir çabanın dikkate sunulmasıdır (Eagleton, 2019: 8). Masalda halk, birlikte hareket ederek devletin varlığını sonlandırır ve sınıf farkı olmayan bir toplumu oluşturur. Halkın kurtuluşu, önce bilinçlenmekle ardından da sömürü aracı olan devlete karşı gelmekle gerçekleşir. Burada halkın mücadelesini, devlet ile işbirliği içinde olan burjuva sınıfına karşı, işçi sınıfının verdiği mücadele olarak görmek mümkündür: "İşçi sınıfı iktidarı ele geçirir geçirmez sınıfsal bölünmeleri teker teker ortadan kaldırmaya koyulur, başkalarının emeğiyle yaşayan sömürücü sınıfların bulunmadığı yeni bir üretim düzeni kurmaya başlar, böylece herkesin toplum içerisinde bir bütün halinde üretimde bulunduğu sınıfsız bir toplumun temelleri atılır. Bu sürecin bütün dünya üzerinde sona ermesinden sonra, sınıf bölünmeleri ortadan kalkmış olacağı için sınıf kavgaları da olmayacaktır. Sınıf kavgalarının kalkmasıyla, belirli bir sınıfın egemenliğini diğer sınıflara kabul ettirmesi gibi bir durum da olmayacağından, devlete de artık ihtiyaç duyulmayacaktır. Marx'ın deyişleriyle devlet eriyip gidecektir." (Burns, 2015: 69-70) Masalın sonunda yazar, halkın kendi içinden seçtiği adamları başlarına getirmesiyle, eşitliğin ve adaletin sağlanacağını söyleyerek okura ya da topluma mesajını iletir ve sosyalist devlet sistemine karşı olan özlemini duyumsatır. Her türlü sınıf farklılığını ortadan kaldıran bu sistem aracılığıyla "ülke bir avuç insanın malı olmaktan ve bunlar tarafından kendi çıkarları için kötü yönetilmekten kurtulacak, bütün halkın malı olacak ve halk yararına halk tarafından yönetilecektir." (Huberman, 2014: 58)

Sonuç

Toplumların kültürel belleğini oluşturan ve kuşaktan kuşağa aktarılarak geçmişini bugüne taşıyan masallar, istenilen davranış biçimlerinin oluşmasında, norm ve değerlerin benimsemesinde belirleyici bir rol üstlenir. İnsanların istek, hayal, özlem, korku ya da kaygılarını açığa çıkarır. Masallar, modern çağda ise ideolojik kimliği öne çıkan yazarlar tarafından bir tavır ve duruşu yansıtmak amacı ile kullanılır. Yazarın var olan sisteme karşı eleştirisini, ütopyik dünya özlemini ve ideal insan anlayışını ortaya koyar. Bu noktada 1940 kuşağının toplumcu-gerçekçi öykücülerinden Sabahattin Ali de *Sırça Köşk* adlı öykü kitabında dört masala yer verir ve onları Marksist eleştiri anlayışı ile yazdığını gösterir. Sabahattin Ali, masallarında belirsiz zaman ve mekân, isimsiz kişi ve sembolik nesnelere üzerinden sistem/devlet eleştirisi

yapar, sınıf çatışmasını ele alır, ideal devlet düzenini dikkate sunarak ve ideolojik bilinçlenmeyi vurgulayarak okuru ya da toplumu “uyarmak” ve “uyandırmak” görevini üstlenir. “Aşk Masalı”nda, ütöpik devlet anlayışını merhamet ve vicdan sahibi kadın bir hükümdar üzerinden vermeye çalışırken “olumlu kahraman” tipine işaret eder. “Devlerin Ölümü” masalında, dev figürüyle burjuva sınıfına yönelik eleştirisini ve insanın bilinçlendikçe sömürü düzenine başkaldıracağını göz önüne serer. “Koyun Masalı”nda, insanların birlikte hareket ettikçe özgürlüğünü elinden alan yönetici sınıfına karşı olan mücadelesini anlatır. “Sırça Köşk” masalında ise yönetici sınıfın “meta fetişizmi”ne kapılarak halkın emeğini sömürmesini ve halkın da bilinçlenerek bu sınıfı ortadan kaldırmasını ele alır. Dolayısıyla Sabahattin Ali’nin masallarında ideolojik bir tavır sergilemesi ve toplumu “yanlış bilinç”ten kurtarmaya yönelik çaba göstermesi, masalların Marksist eleştiri yöntemiyle okunmasını gerekli kılmıştır.

Kaynaklar

- ALİ, Sabahattin (2019), *Sırça Köşk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BURNS, Emile (2015), *Marksizm Nedir?*, İstanbul: Yordam Kitap.
- ÇOBAN, Barış (2015), “Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”, *Söylem ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınları, 199-233.
- D’AMATO, Paul (2016), *Marksizmin Anlamı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EAGLETON, Terry (2019), *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- HOBBS, Thomas (2014), *Leviathan*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HUBERMAN, Leo (2014), *Sosyalizmin Alfabetesi*, Ankara: Sol Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (1997), *Sabahattin Ali: İnsan ve Eser*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KÖSE, Hüseyin (2015), “Önsöz”, *Skolastik Fantazya: Hayalden Endüstriye Popüler Kültür Odağında Masal Çözümlenmeleri*, (Der. Hüseyin Köse), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 11-24.
- LEFEBVRE, Henri (2010), *Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm*, İstanbul: Yordam Kitap.
- MARX, Karl- ENGELS, Friedrich (2014), *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Ankara: Sol Yayınları.
- MORAN, Berna (2018), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- RAN, Nazım Hikmet (2014), “Önsöz Yerine: Sabahattin Ali Üstüne”, *Sabahattin Ali: Anılar, İncelemeler, Eleştiriler* (Haz. Filiz Ali, Atilla Özkırımlı, Sevgül Sönmez), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 7-23.
- SAVAŞ, Özden (2019), “Kapitalist Düzen Eleştirisi Olarak Sabahattin Ali’nin Bahtiyar Köpek Adlı Öyküsü”, *IV. International European Conference On Social Sciences*, October 11-13, Diyarbakır, 269-277.
- SEZER, Melek Özlem (2018), *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Kor Kitap.
- SÖNMEZ, Sevgül (2009), *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TOSUN, Necip (2017), *Öykümüzün Sınır Taşları*, İstanbul: Dedalus Yayınları.
- TOSUN, Necip (2018), *Öykümüzün Kırk Kapısı*, İstanbul: Dedalus Yayınları.

